

8. Райхштейн А.Д. Национально-культурный аспект интеркоммуникации // Иностранные языки в школе. – 1986. – №5. – С.10-14.
9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – С. 45.
10. Россельс Вл. Перевод и национальное своеобразие подлинника. // Вопросы художественного перевода. – М.: Советский писатель, 1955. – С. 169-178.
11. Соболев Л.Н. О переводе образа образом. // Вопросы художественного перевода. – М.: Советский писатель, 1955. – С. 270-290.
12. Суперанская А.В. Принципы передачи безэквивалентной лексики //Великобритания, лингвострановедческий словарь. – М., 1978. – С. 468-476.
13. Федоров А.В. Введение в теорию перевода. – М.: Изд-во на иностр. яз., 1958. – С. 182 -186.
14. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
15. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. – М.: Воениздат, 1973. – С. 250-251.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Інна Лівницька – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми художнього перекладу та психологізму, методичні аспекти фахової підготовки викладача та перекладача.

ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКИ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОЛОРИСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У ПЕРЕКЛАДІ

Марина ЛІТВІНОВА (Луганськ, Україна)

У статті аналізуються труднощі відтворення семантики німецьких фразеологізмів з колористичним компонентом у перекладі, розглядаються шляхи їх подолання, визначаються чинники, що впливають на адекватність перекладу німецьких фразеологізмів українською мовою.

The article deals with difficulties of semantic representation of German phraseological units with colour component in translation into Ukrainian, the ways of their overcoming, and factors which influence the preciseness of translation.

У рамках сучасної парадигми теорії перекладу особлива увага дослідників зосереджена на семантичних властивостях мовних одиниць, аналіз яких уможлиблює виявлення характерних рис взаємодії різних мов і культур. Важливими для розвитку перекладознавчого аналізу лексичного рівня мови, його семантичних характеристик є розробки методики дослідження реалії (А.В. Федоров, С. Влахов, С. Флорин, Р.П. Зорівчак), лінгвокультурологічного фону слова (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров), відтворення словесного образу в перекладі (О.І. Чередниченко, В.І. Карабан, Р.П. Зорівчак), національно-культурної своєрідності семантики фразеологізмів з колористичним компонентом (О.А. Зубач), відтворення семантики кольороназв у художньому перекладі (І.В. Ковальська).

Значна кількість наукових розвідок останніх років присвячена вивченню ролі мовних одиниць у створенні мовних картин світу. Кольороназви позначають вагомий елемент мовної картини світу, адже зорова інформація переважає у сприйнятті дійсності. Попри універсальність колірної характеристики як такої, трактування окремих колірних концептів у різних культурах виявляють як конвергентні, так і дивергентні ознаки. Лінгвокультурна специфіка фразеологізмів, зумовлена наявністю в їх складі компонентів-кольороназв, семантика яких вміщує інформацію про національно специфічну інтерпретацію об'єктивної дійсності (матеріальної та ідеальної), викликає особливий інтерес лінгвістів.

Попри широкий спектр дослідження колористики, проблеми її перекладознавчого аналізу залишаються на периферії наукових пошуків. Специфіці відтворення колористики в художньому тексті дотепер присвячено лише окремі наукові розвідки (Л.Р. Калинович, В.В. Мірошниченко, І.В. Ковальська). Вивчення особливої ролі кольоропозначень у створенні словесних образів та їх функціонування у складі фразеологізмів з урахуванням активності колірної компоненти при формуванні фразеологічної семантики дає змогу повніше осмислити способи розв'язання лінгвокультурологічних проблем перекладу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасному перекладознавстві виразно відчувається тенденція до максимальної експлікації аналізу перекладу різномовних лексичних мікросистем.

Метою наукової розвідки є виявлення особливостей перекладу німецьких фразеологізмів з колористичним компонентом українською мовою з позицій лінгвокультурологічного підходу. Окреслена мета дослідження передбачає вирішення таких завдань: з'ясувати чинники, що впливають на відтворення семантики фразеологізмів з колористичним компонентом у перекладі; виявити труднощі, які виникають при перекладі аналізованих

фразеологізмів; конкретизувати шляхи подолання труднощів, які виникають при відтворенні семантики німецьких фразеологізмів з колористичним компонентом у перекладі. Об'єкт дослідження – фразеологічні одиниці з колористичним компонентом (ФОКК) сучасної німецької мови. Предмет дослідження – особливості відтворення семантики німецьких фразеологізмів з колористичним компонентом (КК) при перекладі українською мовою.

Переклад ФОКК, що характеризуються місткою семантичною структурою та значною стильовою активністю, часто є складною проблемою. При відтворенні їхньої семантики дуже важливим є врахування специфіки образності, асоціативного поля, символізму кольорів у різних мовах, дивергентність переносних значень колірних лексем, їхня етнокультурна маркованість [4]. Проблеми перекладу фразеології в цілому досліджують багато лінгвістів (В.С. Виноградов, М.Л. Шадрін, С. Флорин, О.Ф. Арсентьева, А.В. Федоров, В.Н. Комісаров та ін.), найбільш докладно труднощі, які пов'язані з перекладом фразеологічних одиниць (ФО) розглядаються у розвідках Ю.П. Солодуба, Л.Ф. Дмитрієвої, О.О. Мартинкевич, Н.Ф. Смирнової.

Образні вирази потребують значно більшої уваги з боку перекладача, тому що на відміну від необразних фразеологізмів, які найчастіше мають сталі варіанти перекладу українською мовою, вони являють собою, з погляду семантики, набагато складніші утворення. Переклад крилатих фраз, прислів'їв, приказок, порівнянь та інших образних засобів мови є важким завданням; при його виконанні перекладача підстерігає ряд небезпек, незнання яких може привести до істотних перекручувань змісту перекладної ФО [1: 213].

Певні труднощі при перекладі викликає подібність фразеологізму до вільного сполучення, наприклад: *die weißen Hunde* – “баранці (на хвилях)”; *roter Teppich* – “зустріч когось як гостя (з великими почестями)”; *den grauen Rock anziehen* – “іти в солдати”. Приймаючи фразеологізм за вільне сполучення, перекладач припускається грубих помилок.

При повному збігу форм німецького та українського фразеологізмів їх значення можуть не збігатися. Так, німецька ФОКК *weiß werden wie die (eine gekalkte) Wand* на відміну від української *бути блідим як стіна* зі значенням “мати блідий вигляд” має ще значення “бути чистим”; фразеологізм *die weiße Fahne zeigen (aufziehen)* відрізняється від українського *викинути білий стяг* – “капітулювати” своїм другим значенням “припинити дії”. Образний вираз може бути невірно витлумаченим через його асоціативну схожість з відповідним фразеологізмом мови перекладу, наприклад: ФО *schwarze Messe* під впливом української мови може бути інтерпретована як *чорна меса* – “меса сатаністів”, замість “збіговище чорних сил”, фразеологізм *der grüne Tisch* може бути перекладеним через українську ФО *зелений стіл* зі значенням “стіл для більярду” замість “канцелярський стіл”, українським відповідником німецької ФОКК *goldene Worte* може бути помилково вибраний вираз *золоті слова* зі значенням “хороші, влучні слова” замість “напутні слова”, “напуття промова”, “напутні побажання”. При перекладі варто враховувати, що багато німецьких фразеологізмів при всій схожості з українськими мають відмінне від них значення.

Основною проблемою при відтворенні семантики німецьких ФОКК українською мовою є необхідність за змогою передати поєднання денотативних сем, які слугують основою для активізації асоціацій, та конотативного макрокомпонента, котрий вміщує багатоаспектну національно-культурну інформацію. У семантичній структурі ФОКК простежується значна залежність конотативного макрокомпонента стійкого мікротексту від денотативних сем КК. Дивергентність найчастіше простежується на рівні емоційно-експресивних, асоціативних та символічних конотацій німецьких та українських кольороназв. Дослідники виділяють моделі колірних словесних образів: 1) такі, що виникли внаслідок яскравих колірних вражень, при цьому колірний компонент активізує цілу низку візуальних асоціацій; напр.: *über grüne Seife reden* – “глупо висловлюватися, незрозуміло висловлюватися”; 2) образи, в яких візуальні денотативні семи КК рівноцінні з конотаціями, а іноді й поступаються їм, слугуючи ланкою для поєднання або співвіднесення сутностей різної природи на асоціативній основі, напр.: *nicht einen roten Penny für etw kriegen* – “не отримати ані гроша” [4].

Проблема відтворення семантичних властивостей фразеологізмів на іншомовному ґрунті тісно пов'язана з розумінням адекватності відтворення. Одним з головних досягнень перекладознавства є нове розуміння адекватності перекладу як функціональної

точності, що є суттєвим при перекладі. Суть адекватності полягає в тому, що оригінал потрібно розглядати як систему, а не як суму елементів, як органічне ціле, а не як механічне сполучення складових частин [2: 17]. Завданням перекладу є не копіювання елементів і структур оригіналу, а розуміння їх функцій та відтворення їх засобами рідної мови.

Відтворення фразеологічних засобів оригіналу з урахуванням образності та експресії, багатозначності й часто алогічності – одна з найскладніших проблем художнього перекладу [5]. Адекватний переклад є таким, що забезпечує прагматичні завдання перекладацького акту на максимально можливому рівні еквівалентності, відповідає суспільно визнаній конвенціональній нормі. При такому виді перекладу не допускається порушення норм мови, дотримуються стилістичні вимоги до мікротекстів даного типу. Таким чином, аналізуючи адекватність фразеологічних засобів перекладу, необхідно враховувати не тільки змістовну точність, але й стилістичну та експресивно-емоційну відповідність вибраних перекладачем засобів.

Досить велика площа перетину колористичних мовних картин світу німецької та української лінгвокультурних спільнот, яка зумовлена універсальністю колірної характеристики як такої, створює умови для пошуку ФО з відповідним КК. Вилучення колірної лексики при перекладі супроводжується втратою комплексу візуальних асоціацій, які несуть важливе смислове навантаження. Так, напевно чи відповідником німецької ФОКК *Roter Bart, Teufelsart* в українській мові можна вважати приказку *зовнішність оманлива* [3]. Вибраний перекладачем відповідник не містить КК, не експлікує еквівалентних сем денотативного, мотиваційно-образного, емотивного, національно-культурного, функціонально-стилістичного макрокомпонентів значення. В німецькій культурній традиції, як і в українській, людина з рудим волоссям вважалася недоброю, пов'язаною з нечистою силою. Слово *rot* має значення “червоний”, “рудоволосий” (*rothaarig*), а також може вживатися у значенні “неправдивий”, “хитрий” (*falsch, listig*). Отже, на наш погляд, доречно було в цьому випадку використати калькування і дати відповідник *руда борода – ознака чорта*.

Специфіка кольоронайменування як компонента фразеологізмів фіксується як в обсязі предметно-логічного складника їхньої семантичної структури, так і в характері конотативних відтінків та національно-своєрідних колірних асоціацій, за рахунок чого й продукується весь комплекс неколірних значень даного кольору. Власне вторинність кольору зумовлена такими причинами: 1) “аксіомами дійсності”, тобто об’єктивною картиною світу; 2) соціокультурними уявленнями; 3) глибинно-психологічними закономірностями [3].

Дивергентний КК порушує смислову єдність образу при невідповідності емотивності кольоропозначення мови оригіналу та мови перекладу, при неоднаковому рівні інтенсивності емотивності, відмінності функціонально-стилістичних якостей та символічного навантаження колірних лексем, наприклад: до фразеологізма, що виник в межах вторинного фразотворчого процесу, *der weiße Traum* зі значенням “нездійснена мрія” можна знайти ФОКК зі схожим значенням в українській мові *блакитна мрія – “заповітна, часто нездійснена мрія”*; проте, різниця між значеннями ФОКК полягає у відмінності частини сем денотативного, емотивного компонентів, а також у невідповідності мотиваційно-образного, національно-культурного компонентів. КК німецької ФО *weiß* є стимулом певних асоціативних та експресивно-емоційних реакцій лінгвокультурної спільноти. Формування нової ФОКК базується на метафоричному переосмисленні виразу *der weiße Traum – весільна сукня*.

При перекладі ФОКК *gelber Neid* – “зздрість, яку дуже видно” українською ФО *чорна зздрість* - “зздрість найвищого ступеня” компонент кольоропозначення експлікує національно-культурну специфіку символів, які лежать в основі переосмислення словосполучень-основ для створення ФО. КК *gelb* пов’язаний з кольором жовчі, що розливається, коли людина щось дуже емоційно переживає. Символіка кольору *чорний* в українському фразеологізмі імплікує асоціативний зв’язок з недобрими думками щодо об’єкту зздрощів. Конвергентність кольоропозначення у фразеологізмах *Kind goldenes – “наївна (довірлива) дитина”* та *золота дитина – “слухняна, хороша дитина”* не дає збігу значень, розходження спостерігаємо у всіх компонентах семантичної структури ФО.

Переклад німецьких ФОКК українською мовою наштовхується на значні труднощі, які пов'язані з відносинами між цими мовами як різноструктурними, що перебувають у далекому генетичному зв'язку. Чим віддаленіші мови за особливостями своєї будови, тим більшими є втрати при перекладі, і семантичні особливості вимагають тоді турботливого зберігання. При відтворенні змістовно-стилістичних та експресивно-емоційних функцій ФОКК потрібно мати на увазі, що мови (німецька та українська) відрізняються не тільки словниковим складом, граматичною і фонетичною будовою, а й внутрішніми законами організації. Слід також враховувати рівень співвідношення експресії, різний для зазначених мов, що має велике практичне значення для лінгвістичної відповідності перекладу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Голикова Ж.А. Перевод с английского на русский. – М.: Новое издание, 2004. – 287с.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Львів: Вища шк. Вид-во при Львів. ун-ті, 1983. – 176с.
3. Зубач О.А. Національно-культурна своєрідність семантики фразеологічних одиниць з колористичним компонентом у сучасній німецькій мові: Автореф.... канд. філол. наук: 10.02.04. – Д., 2007. – 20 с.
4. Ковальська І.В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських текстів): Автореф.... канд. філол. наук: 10.02.16/ ЛНУ ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с.
5. Рещер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. – М.: «Р. Валент», 2006. – 240 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марина Літвінова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики германських і романських мов Східноукраїнського національного університету.

Наукові інтереси: особливості формування, організації та функціонування фразеологічної семантики, її відтворення при перекладі.

ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА, ГРАММАТИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА

Семен ЛИТВАК (Запорожье, Украина)

Стаття присвячена з'ясуванню ролі граматичної семантики в структурі мовної картини світу і пов'язаними з цим проблемами перекладу.

The article deals with elucidation of grammatical semantics in the structure of language world view and some problems of translation.

Возрастающий интерес современной лингвистики к изучению человеческого фактора в языке вызвал появление целого ряда работ, посвященных исследованию различных аспектов языковых картин мира и проблем языкового релятивизма [20; 10; 13; 25; 19; 11; 8; 15].

Однако вопросы об этнической специфичности грамматического уровня языка и о сопоставительном анализе семантики одноименных грамматических категорий разных языков продолжают оставаться недостаточно разработанными.

Целью нашей работы является освещение указанных вопросов на материале нескольких языков. Эта цель обусловила решение следующих задач:

- 1) обосновать этнический характер грамматической семантики;
- 2) описать примеры изменений в языковой картине мира (ЯКМ), вызванных изменениями в грамматическом строе языка;
- 3) охарактеризовать семантические расхождения между языками на грамматическом уровне в связи с проблемами перевода;
- 4) дать классификацию одноименных грамматических категорий разных языков в связи с особенностями их семантики.

1. В наше время общепринятым является положение о том, что каждый естественный язык по-своему членит действительность, имеет свой специфический способ ее концептуализации. Как подчеркивал еще В. Гумбольдт, различие языков состоит не только в отличиях звуков и знаков, но и различиях самих мировидений [6: 139]. Особое мировидение – это и есть специфическая языковая картина мира.

Существует много определений ЯКМ. На наш взгляд, наиболее удачным является следующее: ЯКМ – это способ отражения внеязыковой действительности в содержательной стороне языка [14: 405].